

ДОСЛІДЖЕННЯ ОБІЗНАНОСТІ МОЛОДІ ЩОДО ІНСТРУМЕНТІВ ВПЛИВУ НА МІСЦЕВІ ОРГАНИ САМОУПРАВЛІННЯ

©2024 **ЛОЛА Ю. Ю., НЕСМІЯН Д. М.**

УДК 35:323.2
JEL: I21; H79

Лола Ю. Ю., Несміян Д. М. Дослідження обізнаності молоді щодо інструментів впливу на місцеві органи самоуправління

У статті наведено результати проведеного соціального дослідження щодо готовності молоді Харківської громади до залучення в прийнятті суспільно важливих рішень під впливом глобальних криз. Було запропоновано три гіпотези. По-перше, глобальні зміни спонукають до змістовної трансформації громадянських цінностей студентської молоді в Харкові в бік їх посилення. По-друге, воєнна небезпека приводить до збільшення громадянської активності молоді в українському суспільстві. По-третє, рівень громадянської освіти залишається низьким. Для оцінки висунутих гіпотез використано метод онлайн-опитування студентської та учнівської молоді Харківської громади. Результати показали: 1) недостатню обізнаність молоді про інструменти впливу на владу; 2) чим далі знаходяться респонденти територіально, тим більше вони зневірені в можливості впливу на місцеву владу; 3) досить високий рівень потенційно активної молоді, оскільки 28,2% студентської та учнівської молоді відчувають в собі силу проявити ініціативу для взаємодії з органами місцевого самоврядування. Крім того, високий відсоток молоді довіряє громадським організаціям і вважають їх ефективними, також більша частина здобувачів та учнів позитивно оцінюють демократичні зміни, що відбулися в українському суспільстві (42,5% здобувачів та школярів оцінили позитивно результати реформи децентралізації). На основі результатів соціального дослідження підкреслено важливість підвищення освіченості молоді щодо її впливу на владу, що є важливим кроком для зміцнення демократії та громадянської участі в розвитку громади. Отримані результати соціального дослідження громадянської освіченості молоді Харківської громади та запропоновані рекомендації актуалізують дискусію про необхідність посилення громадянської освіти та стимулювання активності молоді щодо взаємодії із владою та залучення до прийняття рішень, стануть корисними в пошуку способів розв'язання наявних проблем, шляхів підтримки громади у плануванні молодіжної політики в повоєнний період.

Ключові слова: інструменти впливу на владу, громадянська обізнаність молоді, органи місцевого самоуправління.

Табл.: 4. **Бібл.:** 18.

Лола Юлія Юрїєна – кандидат економічних наук, доцент, доцент кафедри державного управління, публічного адміністрування та економічної політики, Харківський національний економічний університет імені Семена Кузнеця (просп. Науки, 9а, Харків, 61166, Україна)

E-mail: yuliiia.lola@hneu.net

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-6631-3822>

Scopus Author ID: <https://www.scopus.com/authid/detail.uri?authorId=57210119420>

Несміян Дмитро Михайлович – магістр кафедри державного управління, публічного адміністрування та економічної політики, Харківський національний економічний університет імені Семена Кузнеця (просп. Науки, 9а, Харків, 61166, Україна)

E-mail: dmytro.nesmiian@gmail.com

ORCID: <https://orcid.org/0009-0007-8918-3542>

UDC 35:323.2
JEL: I21; H79

Lola Yu. Yu., Nesmiian D. M. Research on Youth Awareness of Tools of Influence on Local Self-Government Bodies

The article presents the results of a social study on the readiness of young people of the Kharkiv community to be involved in making socially important decisions under the influence of global crises. Three hypotheses have been proposed. First, global changes encourage a content-based transformation of civic values of student youth in Kharkiv towards their strengthening. Secondly, the dangers of wartime lead to an increase in the civic activity of young people in Ukrainian society. Thirdly, the level of civic education remains low. To evaluate the hypotheses put forward, the method of online survey of students and pupils of the Kharkiv community has been used. The results showed the following: 1) insufficient awareness of young people about the tools of influence on the authorities; 2) the farther the respondents are geographically, the more desperate they are in the possibilities of influencing local authorities; 3) a fairly high level of potentially active youth, since 28.2% of students and pupils feel empowered to take the initiative to interact with local governments. In addition, a high percentage of young people trust NGOs and consider them effective, and most of the students and pupils positively assess the democratic changes that have taken place in Ukrainian society (42.5% of students and schoolchildren positively assessed the results of the decentralization reform). Based on the results of the carried out social study, the importance of raising the education of young people regarding their influence on the government is emphasized, which is an important step for strengthening democracy and civic participation in community development. The findings of the social study of civic literacy of the youth of the Kharkiv community and the proposed recommendations actualize the discussion on the need to strengthen civic education and stimulate the activity of young people in interacting with the authorities and involving them in decision-making will be useful in finding ways to solve existing problems, ways to support the community in planning youth policy in the post-war period.

Keywords: instruments of influence on the authorities, civic awareness of young people, local self-government bodies.

Tabl.: 4. **Bibl.:** 18.

Lola Yuliiia Yu. – PhD (Economics), Associate Professor, Associate Professor of the Department of Public Administration, Public Administration and Economic Policy, Simon Kuznets Kharkiv National University of Economics (9a Nauky Ave., Kharkiv, 61166, Ukraine)

E-mail: yuliiia.lola@hneu.net

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-6631-3822>

Scopus Author ID: <https://www.scopus.com/authid/detail.uri?authorId=57210119420>

Nesmiian Dmytro M. – Master of the Department of Public Administration, Public Administration and Economic Policy, Simon Kuznets Kharkiv National University of Economics (9a Nauky Ave., Kharkiv, 61166, Ukraine)

E-mail: dmytro.nesmiian@gmail.com

ORCID: <https://orcid.org/0009-0007-8918-3542>

Рівень демократії в країні залежить від рівня добробуту нації. Проте під час глобальної кризи внаслідок війни посилення локальної демократії з ефективним центральним управлінням може посилити процеси економічно-соціального відродження України [1]. Повоєнна відбудова України буде потребувати ефективних управлінських рішень на фоні трансформації системи публічного управління, що значно обмежить корупцію в країні. Крім того, в повоєнних суспільствах спостерігається потреба в появі сильної особистості для керування державою, яка здатна приймати вольові одноособові рішення. Тому, якщо не будуть запущені та поширені механізми локальної демократії, то може виникнути серйозна загроза демократичному розвитку суспільства в Україні. У зв'язку з цим багато уваги вже зараз, у воєнний період, приділяється посиленню демократії на місцях, залученню громадян до прийняття рішень, розвитку молодіжних осередків.

Особливе значення для майбутньої відбудови країни має залучення молоді до розвитку громади та посилення їх громадянської позиції, що буде сприяти припиненню міграції та посиленню людського капіталу в громадах. Участь молоді в управлінні громадою буде мати значний позитивний вплив, якщо вона відчує, що має можливість впливати на процес управління своєю громадою та розвиток місцевого середовища [2].

Реалізація демократії в Україні як одна із основних умов членства в Європейському Союзі виступає важливим інструментом упровадження та дотримання національних інтересів, розбудови правової та демократичної держави, зміцнення вже наявних і впровадження нових механізмів функціонування інститутів демократії в українському суспільстві відповідно до європейських зразків [3].

Провідним світовим виданням з теорії та практики демократії є *Journal of Democracy* [4]. З моменту своєї першої появи в 1990 році він залучив як активістів, так і інтелектуалів до критичного обговорення проблем і перспектив демократії в усьому світі. Сьогодні *Journal of Democracy* знаходиться в центрі дискусій щодо основних соціальних, політичних і культурних викликів, з якими стикаються як нові, так і усталені демократії. Міжнародний форум демократичних досліджень Національного фонду підтримки демократії випускає *Journal of Democracy*, який видає Johns Hopkins University Press і який додав різноманітний і вражаючий набір книг, пов'язаних з демократією, на

основі статей журналу та доповідей, представлених на дослідницьких конференціях Форуму.

Понад двадцять років *Journal of Democracy* був провідним голосом у розмові про уряд за згодою та його місце у світі. *Network of Democracy Research Institutes (NDRI)* [5] є ключовою мережею Всесвітнього руху за демократію та координується Міжнародною формою демократичних досліджень NED [6]. Мережа інститутів дослідження демократії (NDRI) – це глобальна мережа аналітичних центрів, які проводять дослідження та аналіз демократії, демократизації та пов'язаних тем у порівняльному правлінні та міжнародних справах.

Близько 20 кампаній спостереження за різними видами виборів, навчання майже 26 тисяч кваліфікованих спостерігачів провела Громадська мережа «ОПОРА» [7]. Серед них було телефонне опитування з метою дослідження демократії, прав і свобод громадян і споживання медіа в умовах війни. Результати показали, що респонденти надають перевагу ідеї сильної держави/сильного керівництва, ніж демократії в країні. Також є підстави вважати, що на тлі війни запит на «сильну руку» зростає.

Кіївський міжнародний інститут соціології [8] провів опитування НДІ: можливості та перешкоди на шляху демократичного переходу України. 95% респондентів вказують, що їм дуже важливо або важливо, щоб Україна стала повноцінно функціонуючою демократією [9–10]. До того ж, респонденти назвали свободу слова, справедливе правосуддя для всіх і вільні та чесні вибори трьома найважливішими характеристиками повноцінно функціонуючої демократії.

Центр розвитку інновацій [11] в рамках проекту «Посилення демократичних процесів у територіальних громадах» за підтримки проекту USAID «Демократичне врядування у Східній Україні» провів дослідження з метою оцінки стану демократії участі [12]. За результатами проведеного дослідження 56,4% опитаних громадян зазначили, що відчувають посилення взаємодії та співпраці між мешканцями та органами місцевого самоврядування щодо вирішення питань громади під час війни.

Опитування Соціологічної групи «Рейтинг» [13] від імені Центру аналізу та соціологічних досліджень Міжнародного республіканського інституту [14] показало, що прихильність громадян України до демократії залишається незмінною: 62% респондентів підтримують проведення виборів після закінчення війни [15]. Після перемоги українці готові брати участь у виборах і відбудовувати свою країну, орієнтуючись на місцеві інтереси.

Асоціація міст України спільно з Конгресом місцевих і регіональних влад Ради Європи в рамках

Статтю підготовлено у межах проекту «Влада чує молодь» за підтримки ГО «Станція», Національного фонду демократії (National Endowment for Democracy, NED).

роботи XVII Українського муніципального форуму провело опитування керівників муніципалітетів [16]. Опитування про інструменти відкритого урядування, про їх використання в селах, селищах і містах охопило близько 400 представників місцевого самоврядування. Воно показало, що 94% громад уже використовують інструменти відкритого урядування.

Якщо говорити про триваючі дослідження, то Київська школа економіки [17] проводить дослідження, спрямоване на осмислення взаємозв'язку між місцевим самоврядуванням і стійкістю демократії [18]. Особлива увага приділяється участі, рівності, прозорості та підзвітності як факторам, що впливають на стійкість до конфліктів на місцевому рівні. Використовуючи змішаний підхід, дослідження включає кількісний аналіз оригінальних опитувань місцевих органів влади та якісний аналіз онлайн-інтерв'ю та думок, зібраних методом фокус-груп. Спираючись на попередні опитування, проведені у 2021 р., до повномасштабного вторгнення та в перший рік російського повномасштабного вторгнення у 2022 р., це дослідження дозволяє простежити розвиток ролі місцевої демократії в суспільній стійкості України.

Для сприяння впровадженню інструментів місцевої демократії серед молоді в м. Харків (здобувачів закладів вищої освіти та школярів) проведено соціальне дослідження протягом січня-лютого 2024 р. Результати дослідження можуть привернути увагу до освітнього простору представників місцевого самоврядування та активної молоді громади.

Завдання, що поставлені в рамках дослідження: визначити обізнаність молодих громадян щодо практичних інструментів впливу на владу, рівня довіри до влади та рівня відкритості місцевої влади до населення.

Методом дослідження обрано онлайн-опитування респондентів за допомогою інструменту Google-форм. Для збору соціологічної інформації розроблені анкета та опитувальник, які для зручності подаються разом. Кожному респонденту пропонується 4 питання для з'ясування рівня громадянської позиції щодо готовності взаємодії із місцевою владою та 13 тестових питань для визначення обізнаності молоді в можливості використання різних форм участі громадян у місцевому самоврядуванні, оприлюднення інформації на офіційному сайті органів місцевого самоуправління, ознайомлення із можливостями сервісу «Дія». Деякі питання містять посилання на платформи, де можна ознайомитися з інформацією, про яку йде мова, оскільки метою опитування є не тільки виявлення рівня освіченості молоді, але й привернення уваги до цих питань.

Соціальне дослідження проводилось серед учнівської та студентської молоді Харкова віком від 16 до 35 років. 62% респондентів – молодь у віці 18–22 років. 58% знаходиться в Харкові, 25% – в інших областях України, 17% – за межами країни. Серед основної цільової аудиторії можуть бути здобувачі та учні з інших громад, які отримують освіту в м. Харків.

Дослідження проводиться в січні-лютому 2024 р., у період найбільшого потрясіння в українському суспільстві, коли вже два роки триває війна.

Проведене соціологічне дослідження має певні обмеження:

- ✦ це дослідження є пілотним, оскільки в Харкові з початком війни такі дослідження не проводились.
- ✦ проєкт передбачав обмежену кількість респондентів, однак ця вибірка достатня для узагальнення результатів опитування для обраної цільової групи;
- ✦ опитувалися здобувачі гуманітарних спеціальностей, освітня програма яких включає цикл правових освітніх компонент і може включати дисципліни з публічного адміністрування.

Результати анкетування студентської та учнівської молоді Харкова дозволили отримати первинні дані щодо її думок стосовно можливостей впливу на владу в розрізі груп респондентів за їхньою статтю та місцезнаходженням під час озброєної агресії в Україні.

Опитування показало, що 21% респондентів вважають, що точно можуть вплинути на владу в Харківській громаді, 55% – припускають, що можуть, однак не знають як, і 24% – не вірять, що це можливо.

Якщо розглянути розподіл відповідей за статтю, то можна побачити, що у своїх можливостях вплинути на владу значно більш впевнені хлопці (31,3%) ніж дівчата (16,7%). Більшість дівчат (61,1%) припускають, що можуть вплинути, проте не знають як. Не вірять, що може вплинути, майже однакова кількість респондентів незалежно від статі.

При аналізі залежності відповідей від місцезнаходження респондентів виявлено, що чим далі вони знаходяться, тим більше зневірені в можливості впливу на місцеву владу (*табл. 1*).

У свої можливості вплинути на владу вірять на 8,9% більше молоді серед тих, хто виїхав з Харкова, однак залишились в Україні. Можна припустити, що на це впливає психологічний фактор. Оскільки молодь, яка залишилась в Україні, зберігає зацікавленість у розвитку громади, а ось територіальна віддаленість робить це питання більш теоретичним.

Таблиця 1

Чи можу я вплинути на владу?

Місцезнаходження	Відповіді, %		
	Точно можу	Можу, але не знаю як	Ні, не вірю в це
У м. Харків	20	62,6	17,4
В інших містах України	28,9	44,4	26,7
За кордоном України	16,7	46,7	36,7

28,2% студентської та учнівської молоді відчувають у собі силу проявити ініціативу для взаємодії з органами місцевого самоврядування, 40,3% – готові до взаємодії, проте не вірять в її результативність, 8,8% – до взаємодії не готові, 22,7% ніколи про це не думали.

У своїй здатності ініціювати взаємодію із владою більш впевнені хлопці (34,4%), ніж дівчата (24,6%). Причому впевненість у здатності ініціювати діалог відчула більша кількість дівчат, ніж ті, хто вважає, що може вплинути на місцеву владу (див. попереднє питання). Більший відсоток дівчат (23,8%), порівняно з хлопцями (17,2%), не думає про це взагалі.

Зміну відповідей щодо можливості проявити ініціативу для взаємодії із органами місцевого самоврядування залежно від місцезнаходження респондентів у період опитування наведено в *табл. 2*.

Таблиця 2

Можливість проявити ініціативу для взаємодії із органами місцевого самоврядування

Місцезнаходження	Відповіді, %			
	Так, можу	Можна спробувати, але не уявляю результат	Ніколи не було думок про це	Ні
У м. Харків	28,7	43,5	18,3	9,6
В інших містах України	24,4	42,2	24,4	8,9
За кордоном України	30	36,7	30	3,3

Треба відмітити високий відсоток людей, які ніколи не цікавились цим питанням. Серед молоді, яка залишилась в Харкові, цей відсоток найменший (18,3%).

Широкі можливості для взаємодії громади із органами місцевого самоуправління надала рефор-

ма децентралізації. 42,5% здобувачів вищої освіти та учнів оцінили позитивно результати реформи децентралізації, 39,2% слабо відчули вплив цієї реформи, 18,2% нічого про неї не знають.

Результати дослідження показують, що хлопці більш позитивно оцінюють реформу децентралізації. Серед них 51,6% вважають, що люди стали жити краще. Серед дівчат так вважає тільки 37,3%.

Оцінку реформи децентралізації залежно від місцезнаходження респондентів у період опитування наведено в *табл. 3*.

Таблиця 3

Оцінка реформи децентралізації

Місцезнаходження	Відповіді, %		
	Так, стало краще	Слабо відчувається вплив цієї реформи	Вперше дізнаюся про цю реформу
У м. Харків	44,3	36,5	19,1
В інших містах України	40,0	46,7	13,3
За кордоном України	36,7	36,7	26,7

Найбільший відсоток молоді, що позитивно оцінює наслідки реформи децентралізації, – серед тих, хто залишився в Харкові (44,3%). Найбільш високий відсоток респондентів, які не бачать змін на краще, – серед людей, що перебувають за кордоном.

Реформа децентралізації сприяє взаємодії громадського сектора та органів місцевого самоврядування. Ключове значення при цьому має довіра населення до наявних громадських організацій. За результатами опитування, 35,4% респондентів у Харкові довіряють громадським організаціям та вважають їх ефективними, 34,8% – довіряють, однак не впевнені в їх ефективності, 8% не довіряють громадським організаціям і 22% – не цікавляться діяльністю громадських організацій. Можна припустити, що 30% респондентів не мають на даний час активної громадянської позиції.

Більшу довіру до діяльності громадських організацій у Харківській громаді проявили представниці жіночої статі (38,9%), однак і відсоток дівчат (25,4%), яких не цікавить це питання, теж більший, ніж у хлопців.

Зміну відповідей щодо довіри до діяльності громадських організацій в Харківській громаді залежно від місцезнаходження респондентів наведено в *табл. 4*.

Таблиця 4

Довіра до діяльності громадських організацій

Місцезнаходження	Відповіді, %			
	Так, довіряю	Довіряю, але не впевнений в їх ефективності	Не цікавлюся ГО	Ні, не довіряю
У м. Харків	38,3	40	15,7	6
В інших містах України	37,8	20	35,6	6,6
За кордоном України	23,3	36,7	23,3	16,7

Харків'яни, що залишилися в Харкові, виявили найбільшу довіру до діяльності громадських організацій (38,3%), також 40% довіряють ГО, однак не впевнені в їх ефективності. Крім того, досить низький відсоток молодих людей, які не довіряють або не цікавляться діяльністю громадських організацій під час війни.

За результатами тестування 189 здобувачів вищої освіти та учнів мають середній рівень освіченості молоді щодо інструментів впливу на владу. 22,6% опитаних молодих людей мають низький рівень громадянської освіченості, 59% – середній та 22,6% – високий рівень освіченості щодо інструментів впливу на органи місцевого самоврядування.

На основі результатів соціального дослідження підкреслено важливість підвищення освіченості молоді щодо її впливу на владу, що є важливим кроком для зміцнення демократії та громадянської участі в розвитку громади. Це можна досягнути шляхом: організації освітніх заходів, створення освітніх матеріалів, проведення інформаційних кампаній, підтримки активних громадян, стимулювання взаємодії молоді з політичними представниками через публічні обговорення, форуми та зустрічі, де можна висловлювати свої думки та ідеї.

Залучення молоді до процесів прийняття рішень в громаді може бути ключовим фактором при створенні міцного та ефективного управління, яке відповідає потребам громади.

Підвищення громадянської активності молоді під час війни може бути складним завданням, але воно важливе для забезпечення відбудови України.

Отримані результати соціального дослідження громадянської освіченості молоді Харківської громади та запропоновані рекомендації актуалізують дискусію про необхідність посилення громадянської освіти та стимулювання активності

молоді щодо взаємодії із владою та залучення до прийняття рішень, стануть корисними в пошуку способів розв'язання наявних проблем, шляхів підтримки громади в їх плануванні молодіжної політики в повоєнний період. Результати дослідження можуть стати в нагоді під час оновлення та перегляду міської програми «Молодь Харкова». ■

БІБЛІОГРАФІЯ

1. Democracy – Manual for Human Rights Education with Young people. URL: <https://www.coe.int/en/web/compass/democracy>
2. Чеславський О. Демократія участі та дорадча демократія - в чому відмінність? *SPIILNO*. 11.05.2019. URL: <https://spilno.org/article/demokratiya-uchasti-ta-doradcha-demokratiya-v-chomu-vidminnist>
3. Машталір Х. В., Леськів С. Р. Реалізація демократії в Україні: політико-правовий аналіз. *Вчені записки ТНУ імені В. І. Вернадського. Серія «Юридичні науки»*. 2020. Т. 31. Ч. 1. № 2. С. 20–24. DOI: <https://doi.org/10.32838/2707-0581/2020.2-1/04>
4. Journal of Democracy. URL: <https://www.journalofdemocracy.org/>
5. Network of Democracy Research Institutes (NDRI) – National Endowment for Democracy. URL: <https://www.ned.org/ideas/network-of-democracy-research-institutes-ndri/>
6. National Endowment For Democracy – Supporting Freedom Around the World. URL: <https://www.ned.org/>
7. OPORA – Civil network – Elections in Ukraine. URL: <https://www.oporaua.org/>
8. Kyiv International Institute of Sociology (KIIS). URL: <https://www.kiis.com.ua/?lang=eng&cat=background>
9. Opportunities and Challenges Facing Ukraine's Democratic Transition. Nationwide Telephone Survey May 2–11, 2022. *National Democratic Institute*. URL: https://www.kiis.com.ua/materials/pr/20220630_m/NDI%20Survey%20ENG.pdf
10. Main Results of the Research. URL: https://www.kiis.com.ua/materials/pr/20220817_z/Key%20survey%20results%2028in%20English%29.pdf
11. Welcome to the official website of 'Center for Innovations Development!' Innovation Development Center. URL: <https://cid.center/>
12. Результати дослідження стану демократії участі під час повномасштабної війни на місцевому рівні: аналітичний дашборд, лютий 2024. *Center for Innovation Development*. 23.02.2024. URL: <https://cid.center/results-study-of-the-state-of-democracy-participation/>
13. Sociological Group «Rating». URL: <https://ratinggroup.ua/en/>
14. Welcome to IRI. Advancing Democracy Worldwide. URL: <https://www.iri.org/>
15. National Survey of Ukraine. September 2023. International Republican Institute. 24.10.2023. URL:

<https://www.iri.org/resources/national-survey-of-ukraine-september-2023/>

16. Де в Україні діє демократія? *Харків Інформ*. URL: <https://kharkiv-inform.com/news-polityka-mistseve-samovryaduvannya/131302-de-v-ukra-n-d-demokrat-ya.html>
17. Kyiv School of Economics. URL: <https://kse.ua/>
18. Local Democracy and Resilience in Ukraine: Learning from Communities' Crisis Response in War. *Kyiv School of Economics*. URL: <https://kse.ua/kse-research/local-democracy-and-resilience-in-ukraine-learning-from-communities-crisis-response-in-war/>

REFERENCES

- Cheslavskiy, O. "Demokratiia uchasti ta doradcha demokratiia - v chomu vidminnost?" [Participatory Democracy and Deliberative Democracy – What Is the Difference?]. *SPILNO*. May 11, 2019. <https://spilno.org/article/demokratiya-uchasti-ta-doradcha-demokratiya-v-chomu-vidminnost>
- "De v Ukraini diie demokratiia?" [Where Does Democracy Work in Ukraine?]. *Kharkiv Inform*. <https://kharkiv-inform.com/news-polityka-mistseve-samovryaduvannya/131302-de-v-ukra-n-d-demokrat-ya.html>
- "Democracy – Manual for Human Rights Education with Young people". <https://www.coe.int/en/web/compass/democracy>
- Journal of Democracy. <https://www.journalofdemocracy.org/>
- Kyiv International Institute of Sociology (KIIS). <https://www.kiis.com.ua/?lang=eng&cat=background>
- Kyiv School of Economics. <https://kse.ua/>
- "Local Democracy and Resilience in Ukraine: Learning from Communities' Crisis Response in War". *Kyiv School of Economics*. <https://kse.ua/kse-research/local-democracy-and-resilience-in-ukraine-learning-from-communities-crisis-response-in-war/>
- "Main Results of the Research". https://www.kiis.com.ua/materials/pr/20220817_z/Key%20survey%20results%20%28in%20English%29.pdf
- Mashtalir, Kh. V., and Leskiv, S. R. "Realizatsiia demokratii v Ukraini: polityko-pravovyi analiz" [Democracy Implementation in Ukraine: Political and Legal Analysis]. *Vcheni zapysky TNU imeni V. I. Vernadskoho. Seriiia «Yurydychni nauky»*, part 1, vol. 31, no. 2 (2020): 20-24. DOI: <https://doi.org/10.32838/2707-0581/2020.2-1/04>
- Network of Democracy Research Institutes (NDRI) – National Endowment for Democracy. <https://www.ned.org/ideas/network-of-democracy-research-institutes-ndri/>
- National Endowment For Democracy – Supporting Freedom Around the World. <https://www.ned.org/>
- "National Survey of Ukraine. September 2023". *International Republican Institute*. October 24, 2023. <https://www.iri.org/resources/national-survey-of-ukraine-september-2023/>
- "Opportunities and Challenges Facing Ukraine's Democratic Transition. Nationwide Telephone Survey May 2-11, 2022". *National Democratic Institute*. https://www.kiis.com.ua/materials/pr/20220630_m/NDI%20Survey%20ENG.pdf
- OPORA – Civil network – Elections in Ukraine. <https://www.oporua.org/>
- "Rezultaty doslidzhennia stanu demokratii uchasti pid chas povnomasshtabnoi viiny na mistsevomu rivni: analitychnyi dashbord, liutyi 2024" [Findings from the State of Participatory Democracy in All-out Local War: Analytical Dashboard, February 2024]. *Center for Innovation Development*. February 23, 2024. <https://cid.center/results-study-of-the-state-of-democracy-participation/>
- Sociological Group «Rating». <https://ratinggroup.ua/en/>
- "Welcome to IRI. Advancing Democracy Worldwide". <https://www.iri.org/>
- "Welcome to the official website of 'Center for Innovations Development!' Innovation Development Center". <https://cid.center/>